

ÇOK DİNLİ MEKÂNLAR: FARKLI İNANÇ GRUPLARINA YÖNELİK ORTAK İBADET MEKÂNLARININ TASARIM ANALİZİ

MULTI-FAITH SPACES: DESIGN ANALYSIS OF SHARED PLACES OF WORSHIP FOR DIFFERENT FAITH GROUPS

Teoman Barış GÜL*, Gamze ERGİN**

Öz

Kentlerde artan göç hareketleriyle birlikte farklı inanç gruplarının ortak kullandığı mekânlar, çok dinli toplum yapısının mekânlara yansması olarak, gelişmiş ülkelerde giderek daha görünür hale gelmektedir. Ortak işlevlere sahip olsalar da kullanım biçimleri, mekânsal özellikler gibi farklar sebebiyle, bu yapıların bir arada kurgulanmaları çeşitli mimari uyum sorunları ve tasarım gereksinimlerini beraberinde getirmektedir. Araştırma, çok dinli ibadet mekânlarını mekânsal tasarım bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Seçilen örnek mekânlar, nitel araştırma yaklaşımlarından çoklu durum çalışması ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri ile incelenmiştir. Örnekler, işlevsel farklılıklar ve mimari tasarım düzeyleri açısından ele alınmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, çok dinli mekânlarda plan tipleri, yapı kabuğu, mekân organizasyonu ve sembolik öğeler, yapıların tasarımlarını doğrudan şekillendirmektedir. Ayrışma ile birleşmeyi aynı anda mümkün hale getiren mimari çözümler, tarafsızlık ve inançlar arası diyalog konularını destekleyen tasarım ilkeleri olarak öne çıkmaktadır. Yapılan araştırma, çok dinli ibadet mekânlarının nasıl şekillendiğini ortaya koymakta ve literatüre disiplinler arası bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Çok Dinli Mekânlar, İbadet Mekânları, Ortak Kullanım, Kutsal Mekân, Mekân Tasarımı

Abstract

With increasing migration movements in cities, spaces shared by different faith groups are becoming increasingly visible in developed countries as a reflection of the multi-faith structure of society. Although they share common functions, differences in usage patterns and spatial characteristics mean that combining these structures creates various architectural compatibility issues and design requirements. The research aims to examine multi-faith worship spaces in the context of spatial design. The selected sample spaces were examined using qualitative research approaches, multiple case studies, and comparative analysis methods. The examples were considered in terms of functional differences and architectural design levels. According to the findings obtained as a result of the research, plan types, building envelope, spatial organization, and symbolic elements in multi-faith spaces directly shape the designs of the buildings. Architectural solutions that enable both separation and unity at the same time stand out as design principles that support neutrality and interfaith dialogue. This research aims to reveal how multi-faith worship spaces are shaped and to contribute to the literature in an interdisciplinary manner.

Keywords: Multi-faith Space, Place of Worship, Shared Use, Sacred Space, Spatial Design

D
SANAT

ALTI AYDA BİR YAYIMLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ

DOI: 10.5281/zenodo.17169556

Geliş Tarihi / Received
04.07.2025

Kabul Tarihi / Accepted
22.09.2025

Yayın Tarihi / Publication Date
27.09.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding author
E-mail:
teomanbarisgul@gmail.com

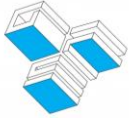
Cite this article: Gül, T.B. & Ergin, G.,
(2025). Çok Dinli Mekânlar: Farklı
İnanç Gruplarına Yönelik Ortak İbadet
Mekânlarının Tasarım Analizi, *D-Sanat*,
Cilt:1, Sayı: 10, s.444-465

Content of this journal is licensed under
a Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International
License.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, MSGSÜ-LEE, İç Mimarlık Anabilim Dalı, teomanbarisgul@gmail.com, Orcid: 0009-0008-3595-3932

** Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, gamze.ergin@msgsu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7874-4902

Giriş

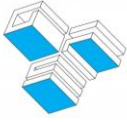
Kentleşme ve küreselleşmenin getirdiği hızlı toplumsal dönüşümler, dünyanın farklı bölgelerinde yeni mekânsal pratiklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Jordan, 2022: s. 571-572). Farklı inançları olan grupların birlikte kullandığı mekânlar, modern ve gelişmekte olan toplumların çok kültürlü ve çok dinli yapılarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, farklı inanç gruplarının ortak kullandığı ibadet mekânları özellikle son yıllarda yaşamın önemli ve olağan bir parçası hâline gelmiştir (Prideaux, 2019: s. 2-3). Bu yeni mekânsal oluşumlar mimari tasarım özellikleri açısından ciddi farklılıkları ve potansiyelleri içinde barındırmaktadır (Fabretti, 2025: s. 5-14).

Ortak kullanılan ibadet mekânları, sıklıkla tercih edilen havaalanları, hastaneler, üniversiteler ve hapishaneler gibi kamusal mekânlarda da günlük yaşam ve pratik ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmaktadır (Velasco, 2014: s. 2-3). Günümüzde şehirlerdeki küçük ölçekli yerleşim bölgelerinde bile oluşabilen dini çeşitliliğin bir yansıması olarak kabul edilen bu ibadet mekânları, çeşitli inançların mekânsal ihtiyaç ve pratiklerine cevap verebilen sosyal alanlar olarak da görülmektedir (Prideaux, 2019: s. 2-3). Ortaya çıkan bu durum, mekânların tasarımında ve yönetiminde, kullanıcıların pratik ihtiyaçlarının ve manevi beklentilerinin gözetilmesini zorunlu hâle getirmektedir.

İbadet mekânları, ibadet pratikleri ve ritüeller yoluyla manevi doyum sağlayarak toplumsal dayanışma ve birlikteliğin gelişimine katkı sağlamaktadır. Farklı kültürlerin ve inanç sistemlerinin ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda ibadet mekânlarının tasarımı çeşitlenmektedir. Kutsal mekân tasarımı, fiziksel özelliklerle kullanıcıların duygusal deneyimlerini bir araya getirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Kutsal mekân arketipleri ise, toplumsal ve ruhsal ihtiyaçlara yanıt veren ve ibadet biçimlerine yönelik mekânsal form önerileri sunmaktadır (Demirci, 2023: s. 72-90). Brill (1985), kutsal mekânların evrensel tasarım dilini tanımlayarak on dört adet kutsal mekân arketipi önermektedir. Bu önerilen arketipler, mekânın plan tiplerinde merkeziyetin vurgulanması, yapı kabuğu elemanlarıyla sınırların ve açıklıkların düzenlenmesi, mekân organizasyonunda ise yönelim, geçiş ve ışık kullanımı gibi unsurların bütüncül bir mekân deneyimi sunduğunu göstermektedir (Rodrigues, 2008: s. 47-48).

Yine benzer şekilde Tabb (1996), kutsal mekânların temelinde yatan on beş arketip örüntüsünü açıklamakta ve mekânın fiziksel özellikleri ile kullanıcı algısı arasındaki ilişkiyi derinlemesine ele almaktadır. Tabb'ın önerdiği merkez, sınır, yön, giriş-çıkış yolları ve mekânsal düzen gibi örüntüler, plan tipi, yapı kabuğu ve mekân organizasyonunun sadece fiziksel düzenleme unsurları olmadığını; aynı zamanda kutsal mekânın anlamını ve deneyimsel derinliğini inşa eden araçlar olduğunu ortaya koymaktadır (Rodrigues, 2008).

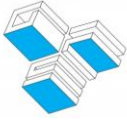
Tarihsel açıdan bakıldığında çok dinli ibadet mekânlarının varlığı, birden fazla inancın barış içinde bir arada yaşadığı bölgelerde gözlemlenmektedir (Burchardt ve Giorda, 2022: s. 2-5). Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nda camiler, kiliseler ve havralar aynı şehir içinde bir arada var olmuştur (Masters, 2001: s. 3-9; Faroqhi, 1997; Turan, 2011: s. 177-180). İbadet mekânları yüzyıllar boyunca toplumsal uyumun bir parçası olmuştur (Burchardt ve Giorda, 2022: s. 6-10). Ancak modern anlamda çok dinli mekânların yaygınlaşması 20. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır (Jordan, 2022: s. 581). 1990'lardan itibaren, Avrupa ve Kuzey Amerika'da artan göç hareketleri ve küresel etkileşimlerin etkisiyle, farklı inanç gruplarına hizmet sunabilecek ortak ibadet mekânlarına duyulan ihtiyaç belirlenmiştir (Jordan, 2022: s. 578-581).

Çok dinli mekânların bilinen temel özelliği, mimari ve iç tasarımlarının nötr biçimde olmasıdır. Bunun esas amacı, her türlü inançtan kullanıcının kendini rahat hissetmesini sağlamak ve herhangi bir dini grubun diğerleri üzerinde öncelikli bir konumda olduğu algısını oluşturmamaktır (Velasco, 2014: s. 4-8). Yapılan araştırmalar, bu mekânlarda sıklıkla minimalist ve sade bir tasarımın tercih edildiğini, esnek kullanım imkânı sunan düzenlemeler yapıldığını göstermektedir (Jordan, 2022: s. 581-583). Örneğin, Berlin'de inşa aşamasında olan *House of One* (Birlik Evi) yapısı, üç semavi ve tek tanrılı dini (Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam) aynı çatı altında buluşturan çok dinli ve ortak kullanılan mekân projesi olarak öne çıkmaktadır. Bu mekânda her din için farklı ibadet mekânları oluşturulurken, ortak kullanım alanları aracılığıyla inançlar arası iletişim ve etkileşim teşvik edilmektedir (Bobrowicz, 2018: s. 4-6).

Ortak kullanılan çok dinli ibadet mekânlarının tasarlanması ve kullanılması sırasında bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Öncelikle, her inançtan birey için nötr bir alan oluşturulmaya çalışılsa da bazı dini topluluklar bu mekânların kendi ibadet pratiklerine tam olarak uygun olmadığını düşünebilmektedir (Bobrowicz, 2018: s. 3-4; Szuta, 2021: s. 280-281). Dini farklılıklar, mekânın bir arada kullanımında anlaşmazlıklara yol açabilmektedir (Velasco, 2014: s. 4-6). Farklı inançların ortak mekân kullanımında karşılaşılan temel zorluklardan biri ibadet pratiğine yönelik mimari gerekliliklerin birbirinden farklı olmasıdır (Velasco, 2014: s. 4-6).

Örneğin İslam dininde, namaz ibadeti için kible yönüne doğru konumlanmak vazgeçilmez ve değiştirilemez bir unsurdur; ancak Hristiyan inancında mekânsal yönelime dair benzer bir zorunluluk söz konusu değildir (Velasco, 2014: s. 3-5). Aynı şekilde bazı dini geleneklerde ibadet sırasında sandalyede oturma pratiği yaygınken, bazılarında secdeye kapanma veya yere oturma tercih edilebilmektedir (Crompton ve Hewson, 2016: s. 78-86).

Bu tarz farklılıkların bir arada bulunduğu ortak kullanılan mekânlarda, mimari tasarım açısından esneklik, kullanıcıların farklı ibadet pratiklerini rahatlıkla uygulayabilmesi için kaçınılmaz bir koşul olarak önem kazanmaktadır (Velasco, 2014; Crompton ve Hewson, 2016: s. 78-86). Gelecek dönemlerde, ortak kullanılan çok dinli ibadet mekânlarının daha kapsayıcı hale getirilmesi için farklı

dinlerin çeşitli temsilcileriyle iş birliği yapılması büyük önem taşımaktadır (Fabretti, 2025: s. 11-16; Velasco, 2014: s. 10).

Ortak kullanılan dinî mekânların, inançlar arası etkileşimi artırma potansiyeli taşıması şeklinde olumlu konular dışında, belirli dini kimliklerin erozyona uğraması ya da mekân paylaşımı konusunda anlaşmazlıkların oluşması gibi durumlar da göz önünde bulundurulmalıdır (Yarbrough, 2014: s. 18-20). Mekânların hangi saatlerde hangi gruplar tarafından kullanılacağı, mekân kullanımındaki önceliklerin belirlenmesi konuları yönetsel süreçlerle çözümleri uygulamak ve kullanıcı grupları arasında uyumu sağlamak açısından kritik önemler barındırmaktadır (Yarbrough, 2014: s. 8-22). Mekânlar, dinler arası diyalog, barış ve iş birliği için büyük fırsatlar sunduğu kadar, zaman zaman dinî kimliklerin ve mekân paylaşımına dair beklentilerin çatışmasına da yol açabilmektedir (Guglielmi, Breskaya ve Sbalchiero, 2024: s. 12-14).

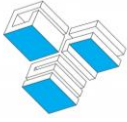
Kullanıcı grupları arasında oluşabilecek potansiyel gerilimler, mekânların kullanımında uzun vadeli eşitsizliklerin oluşmasına ve belirli grupların mekân üzerindeki hâkimiyetinin artmasına sebep olabilmektedir (Hayden, Erdemir ve Tanyeri-Erdemir, 2016: s. 10-13). Örneğin, bazı dinî gruplar, belirli ibadet ritüellerinin gerçekleştirilmesi için daha özel ve ayrılmış alanlara ihtiyaç duyarken, bazıları ise ortak kullanımın daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir çözüm sunduğunu savunmaktadır (Fabretti, 2025: s. 11-14). Bu sebeple, ortak ibadet mekânlarının yönetimi, mimari tasarımdan ayrı düşünülmemeli ve mekân yönetim stratejileri de tasarım süreciyle birlikte şekillendirilmelidir (Crompton & Hewson, 2016: s. 78-86).

Günümüzde bu ibadet mekânlarının tasarımında ve kullanımında, tarafsızlık ile sembolizm arasındaki hassas dengeyi korumanın önemi giderek artmaktadır (Velasco, 2014: s. 2-5 ve 10). Bu hassaslık barındıran dengeyi sağlamak, mimari bağlam dışında, sosyal, kültürel ve psikolojik açıdan da ciddi bir titizlik ve özen gerektirmektedir (Crompton, 2013: s. 479-482).

1.Üç Semavi Dinde İbadethaneler ve Mimari Özellikleri

Bu bölümde üç semavi dine ait ibadethanelerin (cami, kilise ve sinagog) mekânsal özellikleri incelenecektir. Mekânsal özelliklerin belirlenmesinde, mimarlık tipolojisi literatüründe yaygın olarak kabul edilen plan tipleri, yapı kabuğu elemanları, mekân organizasyonu ve sembolik öğeler başlıkları temel alınacaktır. Bu yaklaşım, yapıların işlevselliği kadar mekân algısını ve yapının çevresiyle kurduğu ilişkiyi de dikkate alarak bütüncül bir değerlendirme yapmayı mümkün kılabilmektedir.

İbadet mekânları, insanın kutsal olanla bağ kurabildiği ve toplumsal yaşam içinde inancını yaşatabildiği yapılar olarak, inanç sistemlerinin önemli fiziksel ifade biçimlerinden biridir (Sargın, 2012: s. 9-10). Üç semavi din olarak kabul gören İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik, ibadet edilen mekânları kendi inançlarının gerekliliklerine göre şekillendirmektedir. Camiler, kiliseler ve sinagoglar, mimari tasarımları ve mekânsal organizasyonları ile bu dinlerin ibadet pratiklerini yansıtmaktadır (Sargın, 2012: s. 67-70). Bu yapılar yalnızca dini ritüellerin icra edildiği yerler değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkileşimin gerçekleştirildiği merkezler olarak bilinmektedir (Bengisu, 2020: s. 42-49).

Camiler, İslam'ın birlik ve tevhit anlayışını yansıtan ibadet mekânları olarak, çoğunlukla açık ve geniş mekân düzeni ile dikkat çekmektedir (Canbolat, 2024: 85-86). Tarihte bilinen ilk cami, Hz. Muhammed'in Medine'de inşa ettirdiği Mescid-i Nebevî olarak bilinmektedir. Bu yapı cami mimarisinin temel ilkelerini belirlemiş ve öncü olmuştur (Karabacak, 2024: s.25-27). Camilerde kible yönüne doğru konumlandırılmış bir mihrap bulunmaktadır. Minber denilen basamaklı bölüm ise hutbe için kullanılmaktadır (Sargın, 2012: s.150-154). Mekânın dış mimari öğelerinden biri olan minare, İslam inancında ibadete çağrı niteliği taşıyan ezanın duyurulmasını sağlayan mimari bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Üye, 2021: s. 124-129; Özçakı, 2018: s. 466-468). Cami yapıları, ibadet edenlerin bir arada saf tutmasını sağlayacak şekilde büyük namaz bölümü içermektedir. Aydınlatma ise, camilerde çoğunlukla geniş pencereler ve cam içeren kubbeler yardımıyla sağlanmaktadır (Barut, 2016: s. 25-29). Cami iç süslemeleri ise genellikle hat sanatı, geometrik desenler ve bitkisel motiflerle oluşturulmuştur çünkü İslam sanatında figüratif betimlemeler yer almamaktadır (Üye, 2021: s. 134-137).

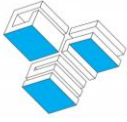
Hristiyan ibadetinin gerçekleştirildiği yapı olan kiliseler, tarih boyunca çeşitli mimari tarzlardan etkilenmiştir. Roma bazilikalarından ilham alarak inşa edilen erken dönem kiliseleri, Gotik, Rönesans ve Barok dönemlerde mimari açıdan süsleme ve gösteriş içeren formlar kazanmıştır (Solak ve Okuyucu, 2022: s. 193-198; Barut, 2016: s. 18-21). Kiliseler genellikle haç şeklinde plan tipine sahiptir. Bu yapılar ana nef, yan nefler, apsis ve transept gibi bölümlerden oluşmaktadır (Üye, 2021: s. 80-85).

Apsis, kilisenin doğu yönünde yer alan ve sunağın bulunduğu yarım daire biçimli bölümdür (Bengisu, 2020: s. 75 ve 137). Transept ise, ana nefi keserek haç biçimini oluşturan yan kollardır (Barut, 2016: s. 19-20). Kiliselerde vitray pencereler aracılığıyla iç mekânda mistik bir atmosfer oluşturulmuştur. Bu vitraylar, Hristiyanlıkta ilahi ışığın sembolü olarak değerlendirilmekte ve ibadet mekânına ruhsal anlam katmak amacıyla kullanılmaktadır (Üye, 2021: s. 89-100; Barut, 2016: s. 20-22). Katolik kiliselerinde sembolik öğeler olarak azizlere adanmış ikonalar, heykeller ve freskler sıklıkla kullanılırken, Protestan kiliselerinde ise süslemeler sade tercih edilmektedir (Ülger, 2013: s. 42).

Sinagoglar ise, Yahudi inanç topluluklarının ibadet, dua ve kutsal metinleri okuma amacıyla bir araya geldiği mekânlar olarak bilinmektedir (Payaslı Oğuz ve Kakdaş Ateş, 2020: s. 116-117; Göker ve diğerleri, 2023: s.237). Sinagoglarda mekânsal organizasyon, kutsal kitap sayılan Tevrat rulolarının muhafaza edildiği kutsal dolap (Aron Kodeş) ve vaazların verildiği platform olan Bimah etrafında şekillenmektedir (Üye, 2021: s. 54-61). Aron Kodeş, sinagogların kutsal bölümü olarak kabul edilmekte ve çoğunlukla doğu yönünde bulunmaktadır (Payaslı Oğuz ve Kakdaş Ateş, 2020: s. 116-117). Ortodoks sinagoglarında cemaatlerde oturma düzeni cinsiyete göre ayrılmaktadır.

Kadınlar, erkekler bölümünden bir bariyerle ayrılmış tarafta oturmaktadır. Bu ayrımı sağlayan bölmeye Mekitzah adı verilmektedir (Göker ve diğerleri, 2023: s.243; Barut, 2016: s. 15-16). Sinagog mimarisi genellikle yerel kültüre bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu inanç mekânları genel olarak sade ve işlevsel bir yapıya sahiptir (Üye, 2021: s. 43-56). Aydınlatma genellikle doğal ışık ile sağlanmaktadır. Yahudi kültürüne ait dini sembollerden olan Davud Yıldızı ve Menora gibi unsurlar zaman zaman iç mimari alanda kullanılmaktadır (Üye, 2021: s. 54-65).

Cami, kilise ve sinagog, ait oldukları inanç sistemlerinin pratiklerini, ritüellerini ve sembolizmini aktaran mekânlardır (Karabacak, 2024: s. 1-3). Bu yapılar, inanç topluluklarının bir araya geldiği,

eğitim ve kültürel etkileşimin gerçekleştirildiği merkezlerdir (Bengisu, 2020: s. 42-49; Karabacak, 2024: s. 8-9). Dini mekânlardan her biri, kutsal olanla insan arasında oluşan bağları mimari yöntemlerle şekillendirirken, ibadet pratiklerine uygun mekânsal organizasyonlarla, inanç sistemlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Ülger, 2013: s. 27-31; Sargın, 2012: s. 191-196).

Üç semavi dinin ibadet mekânları plan tipleri, yapı kabuğu, mekân organizasyonu ve sembolik öğeler bakımından karşılaştırıldığında, mimari anlayışları arasında belirgin farklılıklar görülmektedir. Camiler, kible yönüne göre merkezi bir plana ve iç mekânda açık bir düzene sahipken, kiliseler genellikle dikey biçimde uzanan bazilika veya haç planına sahip mekânlardır (Sargın, 2012: s. 75-85). Sinagoglar ise çoğunlukla çevresel oturma planı ile daha sade ve işlevsel bir organizasyon sunmaktadır (Üye, 2021: s. 169-171).

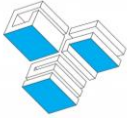
Aydınlatma açısından bakıldığında, camilerde ışık geniş pencereler ve cam kubbeler aracılığıyla dengeli bir şekilde dağıtmakta, kiliselerde ise vitraylarla dramatik bir ışık etkisi kullanılmaktadır. Sinagoglarda daha doğal ve sade bir aydınlatma atmosferi tercih edilmektedir (Barut, 2016: s. 12-29; Üye, 2021: s. 48-49 ve 89-132). Cami iç mekânlarında hat sanatı, geometrik desenler ve bitkisel motifler ağırlıklı olarak kullanılırken, kiliselerde freskler ve heykeller öne çıkmaktadır. Sinagoglarda ise süslemeler minimal düzeyde görülmektedir (Sargın, 2012: s. 72-86). Benzer şekilde, her üç yapıda yön belirleyici odak noktaları (mihrap, altar, aron kodeş) bulunmaktadır. Bu yapılar, ibadet ve topluluk deneyimlerini mekânsal dil üzerinden farklı biçimlerde ifade etmektedir.

Literatürdeki bu veriler ışığında bu çalışmada; 'Farklı inanç gruplarının ortak kullandığı ibadet mekânlarının mimari özellikleri nelerdir?' ve 'Mekân tasarımlarında ortak ve ayrılan unsurlar nelerdir?' araştırma soruları çerçevesinde, çoklu durum çalışması ve karşılaştırmalı analiz yöntemleriyle veri toplanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, Neufert (2012), Ching (2015), Brill (1985) ve Tabb (1996) gibi önemli kaynakların ortaya koyduğu tasarım ve anlam üretme yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Örneklem grubundaki her bir yapının mekânsal özellikleri; plan tipleri, yapı kabuğu, mekân organizasyonu ve sembolik öğeler başlıkları doğrultusunda detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yapılan bu çalışma, çok dinli mekânların mimari yaklaşımlarını ele almakta, iç mimarlık ve kutsal mekân literatürüne katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2.Yöntem, Örneklem ve Metodoloji

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden çoklu durum çalışması ile karşılaştırmalı analiz yöntemleri kullanılarak tamamlanmıştır. Durum çalışması, belirlenmiş ve sınırlandırılmış bir yapının işleyişini anlamak amacıyla, birden fazla veri toplama tekniğinin eş zamanlı olarak kullanıldığı ve incelenmekte olan yapının ayrıntılı şekilde incelendiği kapsamlı bir araştırma yöntemi olarak bilinmektedir (Subaşı ve Okumuş, 2017: s. 420). Bu çalışma; farklı inanç gruplarının ortak kullandığı çok dinli ibadet mekânlarından çoklu durum deseni için güdümlü (amaçlı) örnekleme yoluyla belirlenen örneklerin karşılaştırmalı olarak incelenmesini kapsamaktadır.

Çok dinli ibadet mekânları farklı bağlamlarda karşımıza çıkmaktadır. Üniversite kampüsleri, hastaneler, havalimanları ve kamu binaları içerisinde çeşitli yapılar aracılığıyla hizmet veren mekânların yanı sıra, özellikle ibadet işlevine odaklanan bağımsız yapılar olarak da tasarlanabilmektedir. Çeşitli yapılar aracılığıyla hizmet veren çok dinli mekânlardan olan Londra Heathrow ve Dubai Uluslararası Havalimanı'ndaki ortak kullanılan ibadet mekânları ile University Hospitals Coventry - Faith Centre (Coventry Üniversite Hastanesi İnanç Merkezi) ve United Nations

Meditation Room (Birleşmiş Milletler Meditasyon Odası) gibi örnekler bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

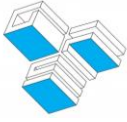
Bu çalışma kapsamında, üç semavi dinin bir arada bulunduğu ve ibadet işlevi için özel olarak tasarlanmış yapılar ile yapı kompleksleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi), House of One (Birlik Evi) ve Tri-Faith Initiative (Üç İnanç Girişimi) örneklem yapıları olarak belirlenmiştir. Bu yapılar, üç semavi dine yönelik olmaları ve inanç grupları arasında mekânsal ortaklığı yönlendiren yenilikçi tasarım uygulamalarını sunmaları nedeniyle çalışmanın odak noktası olmuştur.

Örnek mekânların ilki *Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi)*, Birleşik Arap Emirlikleri'nin Abu Dabi şehrinde, Saadiyat Adası üzerinde konumlanan ve üç semavi dinin birlikte temsil edildiği hem kültürel hem dini yapılar kompleksi olarak bilinmektedir. 16 Şubat 2023 tarihinde açılışı yapılan ve Mimar Sir David Adjaye tarafından tasarımı yapılan mekân, dinler arası diyalogu, karşılıklı anlayışı ve barış ortamının teşvikini hedeflemektedir (Berthaud, 2023). Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi), eşit hacimlerde ve yükseklikte tasarlanmış üç ayrı ibadet yapısı ile bir ziyaretçi alanından oluşmaktadır. Bunlardan ilki İmam El-Tayeb Cami'dir. El-Ezher Şeyhi Ahmed El-Tayeb'in adını taşıyan bu cami, İslam'ın yedi sayısının önemini yansıtan yedi kemerli bir cepheye sahiptir.

İç mekânda, doğal ışığı filtreleyen geleneksel paneller ve dokuz yükselen tonoz bulunmaktadır (Berthaud, 2023). İkincisi St. Françoise Kilisesi'dir. Katolik azizi Assisi'li Françoise'nun adını taşıyan bu kilise, doğuya bakan yönelimi ve ahşap sütunlarıyla ilahi ışığı simgelemektedir. Tüm Hristiyanlık mezheplerine açık olan mekân, 300'den fazla kişiyi aynı anda ağırlayabilecek kapasitede yapılmıştır (Berthaud, 2023). Kompleks içerisinde yer alan diğer yapı ise Musa Bin Meymun Sinagogu'dur. 12. yüzyıl Yahudi filozofu Musa Bin Meymun'un adını taşıyan bu sinagog, Orta Doğu'daki ilk halka açık sinagoglardan biri sayılmaktadır. Geleneksel suka yapılarından esinlenen V şeklindeki sütunlar ve bronz ağ tavanıyla dikkat çekmektedir. Ayrıca, mikve (ritüel banyo) ve beit midraş (çalışma salonu) gibi unsurlar da bulunmaktadır (Berthaud, 2023).

İncelenen ikinci örnek, *House of One (Birlik Evi)*; Berlin'in Petriplatz meydanında inşa edilmektedir ve henüz tamamlanmamıştır. Bu yapının, üç ayrı ibadet mekânı sinagog, kilise ve cami ile merkezi bir kubbeli buluşma salonundan oluşması planlanmaktadır. Merkezi alan, farklı inançlardan insanların bir araya gelip birbirlerini tanımaları ve ortak değerleri keşfetmeleri için tasarlanmıştır. Yapının mimari tasarımı, 2012 yılında düzenlenen bir yarışma sonucunda belirlenmiş ve temel taşı 2021 yılında atılmıştır (Kanyip, 2023). Üç ibadet mekânı eşit büyüklükte, bağımsız ve kendi dini geleneklerine uygun şekilde tasarlanmıştır. Bu ibadet mekânlarının hepsi merkezdeki ortak alanla bağlantılı olarak oluşturulmuştur.

Analiz edilen üçüncü örnek ise, *Tri-Faith Initiative (Üç İnanç Girişimi)*, Yahudi, Hristiyan ve Müslüman toplulukları tek bir kampüste bir araya getirerek kalıcı bir iş birliği kurmayı amaçlayan öncü bir girişim olarak bilinmektedir. Bu 38 dönümlük kampüste dört ana yapı: Temple Israel (Yahudi Sinagogu), Countryside Community Church (Hristiyan Kilisesi), American Muslim Institute (Müslüman Cami ve Toplum Merkezi), Tri-Faith Center (Ortak İnanç Merkezi) bulunmaktadır. Bu dört yapı, Abraham's Bridge (İbrahim Köprüsü) ile birbirine bağlanmaktadır. Ortak ataları İbrahim olan üç dinin sembolik bir birleşimini temsil etmektedir (Hawley, 2023).

Bu doğrultuda, örneklem kümesinin mekânsal özellikleri, literatürden elde edilen veriler ışığında belirlenen dört ana başlık altında ele alınarak, plan tipleri, yapı kabuğu, mekân organizasyonu ve sembolik öğeler üzerinden incelenmiştir. İncelenen her örnek, karşılaştırmalı analiz yöntemi ile aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak üzere tablolar üzerinden karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalı analiz yöntemi; belirli durumların ortaya çıkmasında ve dönüşüm süreçlerinde etkili olan işlevsel faktörleri belirlemek, bu faktörleri kategorize ederek anlamlandırmak amacıyla tercih edilen kapsamlı bir araştırma yaklaşımı olarak kullanılmaktadır (Aydın ve Hanağası, 2017: s. 66). İnceleme sürecinde mekânların benzerlikleri, farklılıkları ve inanç gruplarının sembolik öğeleri arasındaki durumlar yorumlanmıştır.

Farklı dini yapı tiplerinin mekânsal karşılaştırmasında, Frishman ve Khan'ın (1994: s. 17, 45) cami plan tipleri ve mekân organizasyonuna ilişkin çalışmalarından, Kieckhefer'in (2004: s. 79, 102) kiliselerin plan tipleri, yapı kabuğu ve sembolik anlamlarına dair araştırmalarından ve Krinsky'nin (1985: s. 209-211) sinagogların iç mekân düzeni ve cephe özellikleri üzerine yaptığı detaylı değerlendirmelerden yararlanılmıştır. Neufert (2012), farklı yapı türlerine ait plan tiplerini, kullanıcı hareketleri ve işlevsel ihtiyaçlara göre tanımlarken; yapı kabuğu elemanları olarak dış duvarlar, çatılar, açıklıklar ve giriş elemanlarının mekânın çevreyle etkileşimini nasıl belirlediğini detaylı bir şekilde açıklamaktadır (s. 190-220; 266-273; 340-360; 392-407, 420).

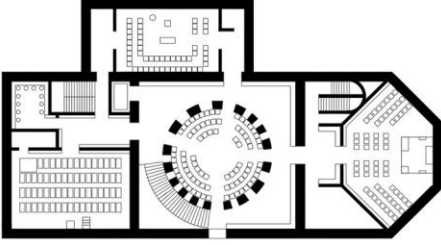
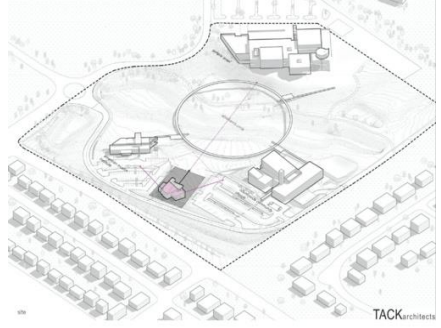
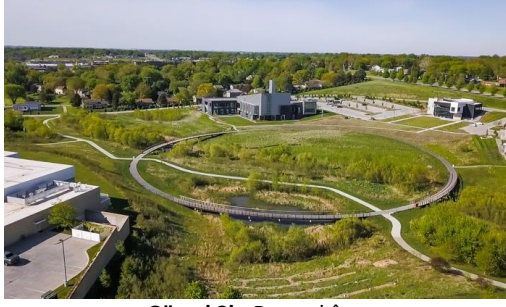
Ching (2015) ise mekânsal ilişkileri ele aldığı çalışmalarında, özellikle mekân organizasyonu üzerinde durmakta, mekânlar arası geçişler, odak noktaları, yönlendirme ve mekânsal hiyerarşi gibi kavramları açıklamaktadır (s. 195-231). Bu bağlamda, literatürdeki bu çalışmalar odağında bir sınıflama yapıldığında, mekânsal özelliklerin incelenmesinde plan tipleri, yapı kabuğu, mekân organizasyonu ve sembolik öğeler sınıflandırmasından yararlanmak uygun olacaktır.

3.Bulgular

Bu bölümde örneklem grubuna ait bilgiler ve mimari özellikler tablolar üzerinden aktarılacak, elde edilen bulgular araştırma kapsamında tanımlanan plan tipleri, yapı kabuğu, mekân organizasyonu, sembolik öğeler başlıkları altında incelenecektir.

3.1.Plan Tipleri

Plan tipleri, bir yapının işlevsel kurgusunu, kullanıcı dolaşımını ve mekânlar arası ilişkilerini tanımlayan ana unsurlardan sayılmaktadır (Ching, 2015; Neufert, 2012). İbadet yapılarında plan tipleri, mekânın düzenlenme biçimi, yapısal elemanları ve bezeme öğeleri üzerinden tanımlanan tipolojik sınıflara bağlı olarak ritüel yönelim ve toplu katılım biçimlerini düzenleyerek ibadet mekânının kullanımını belirlemektedir (Argan, 1996; Kasalı, 2020). Çok dinli ibadet mekânlarında plan kurgusu, farklı inanç gruplarının bağımsız ibadet gereksinimlerini karşılayacak alanlarla ortak buluşma ve dolaşım bölgelerini dengeli biçimde bir araya getirmeyi amaçlamaktadır (Jordan, 2022).

Mekân Bilgileri	Plan	Görsel
Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi)	 Görsel 1a. Vaziyet plan	 Görsel 1b. Dış mekân
House of One (Birlik Evi)	 Görsel 2a. Plan	 Görsel 2b. 3 boyutlu görsel
Tri-Faith Initiative (Üç İnanç Girişimi)	 Görsel 3a. Vaziyet plan	 Görsel 3b. Dış mekân

Tablo 1. Örnek yapıların plan tiplerine dair özellikleri.

Tablo 1, araştırmada ele alınan üç örnek yapının plan kurgularını ortak ve ayrışan yönleriyle ortaya koymaktadır. Abrahamic Family House (AFH), cami, kilise ve sinagog hacimlerini eşit büyüklük ve simetriyle konumlandırırken merkezde yer alan avlu ile bütünleşik bir buluşma alanı oluşturmakta ve böylece bağımsız ibadet gereksinimleri ile ortak paylaşım dengelenmektedir. Berlin'deki House of One (HO) ise üç ayrı ibadet birimini merkezî kubbeli bir toplantı mekânına bağlayarak, tarafsız ve nötr bir ortak alan etrafında planlamaktadır. Dar geçişler ve yukarıdan ışık alan merkezi salon, farklı yönelimlere sahip plan tiplerini bütünleştirmektedir. Tri-Faith Initiative' de (TFI) ise her ibadet yapısı kampüs içinde bağımsız olarak konumlanmış ancak "İbrahim Köprüsü" ile birbirine bağlanarak sembolik bir birliktelik sağlanmaktadır.

Bu düzen fiziksel ayrışmayı korurken mekânsal ilişkileri de güçlendirmektedir. Üç projede de plan tipleri, farklı inançların ritüel ihtiyaçlarını karşılayacak bağımsız düzenler ile toplumsal buluşmayı mümkün kılan ortak mekân stratejilerini bir arada sunarak çok dinli ibadet mekânlarının temel tasarım ilkelerinden biri hâline gelebilmektedir.

3.2.Yapı Kabuğu

Yapı kabuğu, bir yapının dış sınırlarını belirleyen, iç mekân ile dış çevre arasındaki fiziksel ve görsel ilişkiyi düzenleyen temel elemanlardan oluşmaktadır. Cepheler, çatılar, açıklıklar, girişler ve taşıyıcı sistemler, pencereler yapı kabuğunu oluşturan ana bileşenler arasında yer almaktadır. Yapı kabuğu, yapının estetik kimliğini tanımlamak dışında, aynı zamanda iklimsel koşullara uyum, enerji verimliliği, ışık ve hava kontrolü gibi işlevsel gereksinimleri de karşılamaktadır (Gür, 2015: s. 158-159; Ulukavak Harputlugil, 2016: s. 8, 24-28). İbadet mekânlarında yapı kabuğu, inanç sistemlerinin sembolik ifadelerini taşıyan bir ara yüz işlevi görmektedir. Bu nedenle yapı kabuğu mimari bütünlüğü belirleyen önemli bir tasarım bileşeni olarak ele alınmaktadır. Tablo 2’de örnek mekânların yapı kabuğuna dair özelliklerinin karşılaştırma tablosu verilmiştir.

Örnek Mekân	Cami	Kilise	Sinagog	Cephe Görselleri
Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi)	Cephe: 7 kemerli Çatı: 9 tonozlu tavan Açıklık: Mashrabiya paneller Giriş: Kible aksı Taşıyıcı Sistem: Betonarme tonoz Pencere: Dar yan pencereler	Cephe: Ahşap kirişli Çatı: Açık ahşap tavan Açıklık: Doğu ışıklıkları Giriş: Doğu kapısı Taşıyıcı Sistem: Ahşap iskelet Pencere: Doğal uzun pencereler	Cephe: V sütunlar Çatı: Bronz ağ (Örtülü tavan) Açıklık: Merkezi ışıklık Giriş: Doğu yönlü Taşıyıcı Sistem: Çelik-Beton sütun Pencere: Yatay dar pencereler	 Görsel 4a ve b. Dış mekân Görsel 4c. Dış mekân
House of One (Birlik Evi)	Cephe: Tuğla küp Çatı: Kubbe fener Açıklık: Dar oyuklar Giriş: Kuzey yönü Taşıyıcı Sistem: Tuğla kabuk Pencere: Yarık ışık pencereler	Cephe: Dikey tuğla Çatı: Yüksek beşik Açıklık: İnce yarıklar Giriş: Doğu yönü Taşıyıcı Sistem: Masif duvar Pencere: Uzun pencereler	Cephe: Altıgen tuğla Çatı: Düz fener Açıklık: Işık oyukları Giriş: Batı yönü Taşıyıcı Sistem: Kalın tuğla Pencere: Dar dikey pencereler	 Görsel 5a. 3 boyutlu görsel Görsel 5b. 3 boyutlu görsel

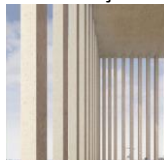
Tri-Faith Initiative (Üç İnanç Girişimi)	Cephe: Modern taş Çatı: Düz kubbe Açıklık: Dar yarık Giriş: Kible odaklı Taşıyıcı Sistem: Çelik çerçeve Pencere: Yatay şerit pencereler	Cephe: Ahşap taş Çatı: Yükselen beşik Açıklık: Geniş vitray Giriş: Kuzeydoğu yönü Taşıyıcı Sistem: Ahşap kiriş Pencere: Renkli cam pencereler	Cephe: Doğal taş Çatı: Kavisli düz Açıklık: Üst ışıklık Giriş: Güneybatı yönü Taşıyıcı Sistem: Betonarme Pencere: Dikey dar pencereler	 Görsel 6a. Dış mekân Görsel 6b. Dış mekân Görsel 6c. Dış mekân

Tablo 2. Örneklerin yapı kabuğuna dair özelliklerinin karşılaştırması.

Tablo 2’de verilen bilgiler doğrultusunda Abrahamic Family House (AFH), House of One (HO) ve Tri-Faith Initiative (TFI) üç semavi dini tek bir yerleşkede buluşturan yapılar olarak, cephe, çatı, açıklık, giriş, taşıyıcı sistem ve pencere bileşenlerinde hem eşitlik hem de dine özgü temsiller sunmaktadır. AFH’de camide yedi kemer, kilisede ahşap doğu cephesi, sinagogda V biçimli bronz sütunlar öne çıkmakta; HO’da monolitik tuğla kütle ortak dili sağlarken her ibadet mekânı farklı oyuk ve yarıklarla kimliğini korumaktadır. TFI’da ise cami modern taş, kilise ahşap-taş, sinagog doğal taş cephelerle ayrılmaktadır. Çatılarda ise AFH tonoz ve bronz ağ, HO kubbe-fener, TFI düz, beşik ve kavisli formlar görülmektedir. Girişlerde AFH her yapıya ayrı yön, HO kuzeyden ortak portal, TFI ise cami kuzeydoğu, kilise kuzey ve sinagog güneybatı girişleriyle dairesel buluşma alanı kullanmaktadır. Taşıyıcı sistemde AFH betonarme-çelik, HO kalın tuğla kabuk, TFI hafif çelik-ahşap tercih etmektedir. Böylece üç örnek, yerel bağlamı ve dini temsilleri korumakta ve çok dinli mekânlarda hem ayrışma hem de birlikteliği vurgulayan çağdaş çözümler sunmaktadır.

3.3.Mekân Organizasyonu

Mekân organizasyonu, bir yapının işlevine uygun olarak kullanıcı ihtiyaçları, çevresel koşullar ve mekânsal ilişkiler doğrultusunda kurgulanan yapısal ve işlevsel düzenlemeler bütünü olarak kabul edilmektedir. Bu düzenlemeler, mekânın kullanım verimliliğini artırmayı, mekânın sosyal, fiziksel ve çevresel gereksinimlere uyum sağlamasını amaçlamaktadır (Demirci ve Arabacıoğlu, 2022: s. 273-274). İbadet mekânlarında ise bu organizasyon; ibadet pratiklerinin yönelim, katılım biçimleri ve mekânsal odak noktaları etrafında kurgulanmasını gerektirmektedir. Yönelim, geçiş alanları, oturma veya saf düzeni gibi unsurların yanı sıra, *aydınlatma* ve *mekânsal hiyerarşi* gibi özellikler temel bileşenler arasında yer almaktadır (Güney Yüksel ve Seçer Kariptaş, 2019: s. 28-29). Buna göre, Tablo 3’te örnek yapıların mekân organizasyonlarına dair özelliklerin karşılaştırması yapılmıştır.

Örnek Mekân	Cami	Kilise	Sinagog	İç Mekân Görselleri
Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi)	Yönelim: Kible odaklı Geçiş Alanı: Avlu-hol Oturma Düzeni: Paralel saf Aydınlatma: Mashrabiya ışık Mekânsal Hiyerarşi: Mihrap eksen	Yönelim: Doğu sunak Geçiş Alanı: Lineer nef Oturma Düzeni: Yarı daire Aydınlatma: Doğu ışığı Mekânsal Hiyerarşi: Sunak odak	Yönelim: Doğu Aron Geçiş Alanı: Çevresel akış Oturma Düzeni: Bimah halka Aydınlatma: Üst ışıklık Mekânsal Hiyerarşi: Bimah-Aron	 Görsel 7a. İç mekân Görsel 7b. İç mekân Görsel 7c. İç mekân
House of One (Birlik Evi)	Yönelim: Kible kare Geçiş Alanı: Ortak avlu Oturma Düzeni: Saf çizgisi Aydınlatma: Dar yarıkla Mekânsal Hiyerarşi: Mihrap eksen	Yönelim: Doğu-Batı Geçiş Alanı: Altar koridor Oturma Düzeni: Karşılıklı sıra Aydınlatma: Yüksek yarıkla Mekânsal Hiyerarşi: Altar odak	Yönelim: Doğu Aron Geçiş Alanı: Halka dolaşım Oturma Düzeni: Çevresel sıra Aydınlatma: Üst perforasyon Mekânsal Hiyerarşi: Bimah-Aron	 Görsel 8a. İç mekân Görsel 8b. İç mekân
Tri-Faith Initiative (Üç İnanç Girişimi)	Yönelim: Kible saf Geçiş Alanı: Avlu akış Oturma Düzeni: Paralel saf Aydınlatma: Yatay şerit Mekânsal Hiyerarşi: Mihrap odak	Yönelim: Doğu altar Geçiş Alanı: Lineer hol Oturma Düzeni: Sıralı nef Aydınlatma: Geniş vitray Mekânsal Hiyerarşi: Altar odak	Yönelim: Doğu Aron Geçiş Alanı: Çevresel yol Oturma Düzeni: Bimah halka Aydınlatma: Üst ışık Mekânsal Hiyerarşi: Bimah-Aron	 Görsel 9a. İç mekân Görsel 9b. İç mekân Görsel 9c. İç mekân

Tablo 3. Örnek yapıların mekân organizasyonlarının karşılaştırması.

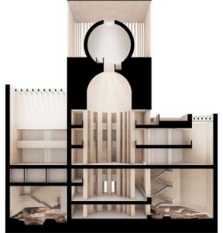
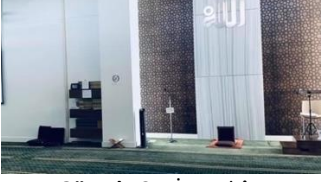
Tabloda verilen bilgiler doğrultusunda Abrahamic Family House (AFH), House of One (HO) ve Tri-Faith Initiative (TFI) çok dinli ibadet mekânlarında mekân organizasyonunun nasıl kurgulandığını karşılaştırmalı biçimde gösterilmektedir. AFH’de her yapı kendi ritüeline göre biçimlenmekte: cami kibleye paralel saf düzeni ve mashrabiya ışıyla, kilise doğu-batı eksenli altar odaklı koridoruyla, sinagog ise doğu yönlü Aron Kodeş ve Bimah çevresindeki halkasal oturumuyla öne çıkmaktadır.

Berlin’deki House of One ortak bir meydandan ulaşılmakta; cami kare plan ve mihrap odaklı saflara, kilise altar’a yönelen karşılıklı sıralara, sinagog ise Bimah merkezli çevresel oturma sahiptir ve dar tuğla yarıkları tüm mekânlara dingin ışık vermektedir. Nebraska’daki Tri-Faith kampüsünde de benzer çeşitlilik görülmektedir. Cami kuzeydoğu girişten kible aksına, kilise kuzey girişten altar’a, sinagog güneybatı girişten doğu yönlü Aron Kodeş’e odaklanmakta; yatay şerit, geniş vitray ve üst ıdıklık çözümleri farklı ibadet alışkanlıklarını desteklemektedir. Üç kompleks, yönlendirme, geçiş, oturma, aydınlatma ve mekânsal hiyerarşi unsurlarını her inancın pratiğine göre özgülleştirirken, ortak kampüs anlayışıyla farklılık içinde birlik fikrini güçlendirmektedir.

3.4.Sembolik Öğeler

Sembolik öğeler, ibadet mekânlarının kimliğini ve inanç sistemlerinin temsil gücünü mekânda görünür kılan fiziksel ve görsel unsurlar sayılmaktadır (Kızıl, 2018: s. 328-331). Bu öğeler, dini ritüellerin gerçekleştirildiği alanlarda yönelim, kutsallık ve aidiyet duygusunu pekiştirirken, aynı zamanda mekânın anlam katmanlarını zenginleştirir (Kermen, 2019: s. 2-8). Mihrap, minber, altar, haç, aron kodeş, bimah gibi işlevsel ve sembolik bileşenler, ibadet mekânlarının ayrılmaz parçaları arasında yer almaktadır. Süslemeler, yazıtlar, geometrik veya bitkisel motifler, vitraylar ve dini figürler ise bu sembolik değeri destekleyen estetik detaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sembolik öğelerin kullanım biçimi, her inanç sisteminin teolojik yaklaşımına ve sanat anlayışına göre farklılık göstermekle birlikte, mekânın kutsal atmosferini güçlendiren temel tasarım unsurları olarak ön plana çıkmaktadır. Tablo 4’te örnek mekânların sembolik öğelerine dair özelliklerin karşılaştırma tablosu verilmiştir.

Örnek Mekân	Cami	Kilise	Sinagog	Görseller
Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi)	Kimlik ve Temsil: Taş mihrap, sade minber, hat yazıları Ritüel ve Yönelim: Kible mihrap eksenli, saf düzeni Aidiyet ve Kutsallık: Mashrabiya geometrileri, ışık-gölge oyunları	Kimlik ve Temsil: Taş altar, ahşap haç Ritüel ve Yönelim: Doğubatı aksı, sunak odaklı tören Aidiyet ve Kutsallık: Vitray pencereler, haç biçimli girişler Anlam Katmanları: Ahşap bezemeler, renkli ışık efekti	Kimlik ve Temsil: Bronz ağırlı aron kodeş, merkezi bimah Ritüel ve Yönelim: Doğuyönü, Bimah çevresel okuma Aidiyet ve Kutsallık: Davud Yıldızı motifleri, İbranice yazıtlar Anlam Katmanları: Bronz tavan dokusu, ışıkla	 Görsel 10a, b. İç mekân

	Anlam Katmanları: Arabesk motifler, yazıtlı paneller		zenginleşen desenler	 Görsel 10c. İç mekân
House of One (Birlik Evi)	Kimlik ve Temsil: Tuğla mihrap, ahşap minber Ritüel ve Yönelim: Kible odaklı kare plan Aidiyet ve Kutsallık: Hat yazıları, sade tuğla desenleri Anlam Katmanları: Geometrik perforasyon, yumuşak ışık	Kimlik ve Temsil: Taş altar, metal haç Ritüel ve Yönelim: Doğu-batı aksı, litürjik sıra düzeni Aidiyet ve Kutsallık: Soyut vitraylar, tuğla yüzey Anlam Katmanları: Dikey yarık ışıkları, renk katmanları	Kimlik ve Temsil: Taş aron kodeş, ahşap bimah Ritüel ve Yönelim: Doğu yönü, halka oturma Aidiyet ve Kutsallık: Davud Yıldızı esintili tuğla oyukları Anlam Katmanları: Üstten ışık, perforasyon desenleri	 Görsel 11a. İç mekân Görsel 11b. İç mekân
Tri-Faith Initiative (Üç İnanç Girişimi)	Kimlik ve Temsil: Modern mihrap, ahşap minber Ritüel ve Yönelim: Kible hattı, paralel saf Aidiyet ve Kutsallık: Sade kaligrafi, geometrik hatlar Anlam Katmanları: Işıklı vurgulanan niş ve motifler	Kimlik ve Temsil: Taş altar, büyük ahşap haç Ritüel ve Yönelim: Altar merkezli doğu-batı aksı Aidiyet ve Kutsallık: İncil sahneli vitray, sıcak ahşap doku Anlam Katmanları: Renkli vitray ışığı, oyma detaylar	Kimlik ve Temsil: Ahşap aron kodeş, yükseltilmiş bimah Ritüel ve Yönelim: Doğu yönü, çevresel oturma Aidiyet ve Kutsallık: İbranice yazıtlar, Davud Yıldızı motifleri Anlam Katmanları: Üst ışıklık ve cam paneller, soyut desen katmanları	 Görsel 12a. İç mekân Görsel 12b. İç mekân Görsel 12c. İç mekân

Tablo 4. Örneklerin sembolik öğelerine dair özelliklerinin karşılaştırması.

Tablo 4'te verilen bilgiler çerçevesinde Abrahamic Family House (AFH), House of One (HO) ve Tri-Faith Initiative (TFI) ibadet mekânlarında sembolik öğelerin kullanımını farklı ama ortak bir temelde yorumlanmaktadır. AFH'de cami, mihrap ve minberle İslam'ın ibadet odağını, mashrabiya hat

yazıları ve geometrik arabesklerle de manevi kimliğini görünür kılmakta; kilise, taş altar ve ahşap haçla Hristiyan inancını, renkli vitraylarla ise kutsal ışık fikrini vurgulamaktadır. Sinagog ise bronz ağı aron kodeş ve merkezi bimahla Yahudi geleneğini, Davud Yıldızı motifleri ve İbranice yazıtlarla aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Berlin'deki House of One, ortak tuğla kütlesi içinde her dine ait sembolleri sade ama belirgin biçimde sunmakta; camide tuğla mihrap ve hat yazıları, kilisede taş altar ve soyut vitraylar, sinagogda taş aron kodeş ve Davud Yıldızı esintili perforasyonlar hem ritüel yönelimi hem de kutsal atmosferi desteklemektedir.

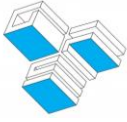
Nebraska'daki Tri-Faith kampüsünde ise modern yorumlar öne çıkmaktadır. Camide yalın mihrap ve geometrik kaligrafi, kilisede büyük ahşap haç ve İncil sahneli vitraylar, sinagogda ahşap aron kodeş ve İbranice yazıtlar hem kimlik hem de inanç sembollerini toplulukla buluşturmaktadır. Üç örnek de mihrap, altar, aron kodeş gibi odak elemanlarıyla ritüel yönelimi tanımlamaktadır. Vitray, yazıt, geometrik ve bitkisel motifler gibi detaylarla kutsallığı ve aidiyet duygusunu pekiştirip mekâna çok katmanlı bir anlam derinliği kazandırmaktadır.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, çok dinli ibadet mekânlarının mekânsal analizini karşılaştırmalı biçimde ele alarak, farklı inanç gruplarının ortak kullanımına yönelik mimari yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. İncelenen üç örnek; plan tipleri, yapı kabuğu, mekân organizasyonu ve sembolik öğeler üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırma, mekânlarda görülen ayrışma ve bütünleşme dinamiklerinin çağdaş mimari tasarım dilindeki yansımalarını da açığa çıkarmaktadır. Araştırmada incelenen üç örnek yapı, farklı bağlamsal özelliklerle tasarlanmış olmalarına karşın, ortak kullanıcıyı tanımlayan tasarım stratejileri bakımından benzeşmektedir. Yapıların plan tipleri, mekân organizasyonları, sembolik öğeleri ve yapı kabuğuna ilişkin tercihleri; her bir inanç grubunun sembolik ihtiyaçlarına verilen yanıtları yansıttığı gibi, aynı zamanda çağdaş mimarlığın seküler temsil araçlarını da içermektedir. İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi teolojik olarak farklı geleneklerin mekânlara yüklediği anlamlar, bazı yapılarda eşit hacim ve konumlandırmayla mimari karşılık bulurken, bazı örneklerde ise nötrleştirici tasarım öğeleriyle dengelenmeye çalışılmıştır (Tablo 5).

Örnek Mekân	Plan Tipleri	Yapı Kabuğu	Mekân Organizasyonu	Sembolik Öğeler
Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi)	Ayrı ibadet mekânları + merkezi buluşma Dolaşım alanında bütünleşme	Farklı malzeme ve formlarla her dine özgü kimlik Ortak cephe diliyle birleştirici bütünlük	Bağımsız ritüel düzenleri + ortak avlu geçişi Yönelimde eşitlik ve dengeli ışık	Geleneksel öğelerin çağdaş yorumu Soyut ve somut sembollerin dengesi
House of One (Birlik Evi)	Üç ibadet mekânı + merkezi kubbe Merkezi kubbeye birleştirme	Monolitik tuğla kütle ile nötr dış kabuk Her hacimde farklı ışık ve açıklık vurgusu	Merkezî buluşma alanı + bağımsız ibadet yönelimleri Dar geçişler ve yukarıdan ışık	Minimal ama belirgin dini simgeler Ortak mekânda tarafsızlık vurgusu
Tri-Faith Initiative (Üç İnanç Girişimi)	Ayrı yapılar + İbrahim Köprüsü Fiziksel ayrışma ile sembolik birlik	Yerel taş ve ahşapla geleneksel doku Modern strüktürle bütünleşen kimlik	Her inanç için özgün ritüel düzeni Ortak merkez ve köprüyle topluluk bağı	Geleneksel sembollerin açık temsili Modern malzemeye güçlenen kutsallık

Tablo 5. İncelenen ibadet mekânlarının özelliklerinin karşılaştırılması.

Tablo 5'te yer alan üç çok dinli ibadet mekânı, plan tipleri, yapı kabuğu, mekân organizasyonu ve sembolik öğeler gibi temel tasarım bileşenleri üzerinden karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

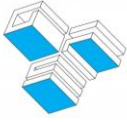
Plan tipleri bağlamında, Abrahamic Family House (İbrahimi Aile Evi) ve House of One (Birlik Evi), her inanç grubuna ait ibadet mekânlarını eşit fiziksel büyüklükte ve simetrik düzenle konumlandırmakta, merkezde ortak bir alan aracılığıyla bütünleştirmektedir. Bu durum, farklılıkların korunmasıyla birliktelik fikrinin güçlendirilmesine olanak tanımaktadır. Tri-Faith Initiative (Üç İnanç Girişimi) örneğinde ise bağımsız yapılar İbrahim Köprüsü ile simgesel bir şekilde bağlanarak fiziksel mesafeyi korumakta, manevi bir birliktelik sağlamaktadır.

Örnekler yapı kabuğu bakımından incelendiğinde, ibadet mekânlarının bileşenleri hem yerel bağlam hem de dini sembolizmle bütünleştirerek yorumlanmaktadır. Abrahamic Family House, betonarme tonozlar ve mashrabiya panellerle geleneksel İslam mimarisine referans verirken, kilise cephesindeki ahşap kirişli açıklıklar ve sinagogdaki bronz ağ strüktür, her ibadet mekânının kendine özgü ifadesini korumaktadır. Berlin'deki House of One, monolitik tuğla kütlesi ve dar ışık yarıklarıyla üç dini bir arada nötr biçimde sunmak isterken, her bölümde farklı yönelim ve pencere biçimleriyle kimliği ayırtırmayı hedeflemektedir. Tri-Faith Initiative ise modern taş, ahşap ve doğal taş cepheleriyle geleneksel materyalleri çağdaş strüktürlerle harmanlamakta; çelik ve ahşap taşıyıcı sistemler hem enerji verimliliğini hem de sembolik bütünlüğü desteklemektedir. Bu örnekler, yapı kabuğunun sadece fiziksel sınır değil, inanç temsili ve iklimsel uyumun ana arayüzü olduğunu göstermektedir.

Mekân organizasyonu bakımından, merkezi birleşme ve dolaylı temas noktaları önemli rol oynamaktadır. Abrahamic Family House ve House of One'da bu alanlar doğrudan fiziksel birleşim sağlarken, Tri-Faith Initiative'de köprü ile temsil edilmektedir. Abrahamic Family House, her yapının kendi inanç sistemine uygun yönelime sahip olmasıyla ritüel bütünlüğü korumaktadır. Benzer biçimde, Tri-Faith Initiative yapılarında da yönelimin belirgin olması, kullanıcıların kutsal metne veya ibadet yönüne yönelmelerini desteklemektedir.

Sembolik öğeler açısından, Abrahamic Family House ve House of One daha çok soyut sembollere ve sade mimari öğelere başvurarak, kutsallığı doğrudan temsil etmek yerine mekânsal atmosferle oluşturmaktadır. Tri-Faith Initiative yapılarında ise geleneksel dini semboller (mihrap, haç, aron kodesi) daha belirgin biçimde kullanılarak temsil vurgusu güçlendirmektedir. Tüm örneklerde çağdaş mimari dilde ifadeler bulunmaktadır. Geleneksel formların çağdaş yorumları, sembolik öğelerin sadeleştirilmesi ve tarafsız malzeme kullanımı, yapılar arasında önemli ortak paydalar oluşturmaktadır. Ancak bu ortaklık, her yapının özgün bağlamı içinde farklı şekillerde vücut bulabilmektedir.

Tüm bu verilere bakıldığında bazı temel benzerlikler ve farklılıklar ön plana çıkmaktadır. Buna göre örneklerin benzerlikleri değerlendirildiğinde; üç yapı da farklı inanç gruplarına ait ibadet mekânlarını aynı bütünlük içinde sunarak dinler arası diyalogu teşvik etmektedir. Yapılarda, geleneksel dini semboller çağdaş bir dilde yeniden yorumlanmış; sadeleştirilmiş formlar, tarafsız malzemeler ve modern strüktürlerle ifade edilmiştir. Her üç projede de ibadet mekânları arasında bir bağ kuran ortak ya da simgesel bir unsur bulunmaktadır (merkezi alan, köprü, birleşim mekânı gibi). Yapı kabukları ve mekân organizasyonları sadece işlevsel değil, aynı zamanda inançların sembolik temsillerini ve bir aradalık fikrini de yansıtmaktadır. Bununla birlikte, incelenen

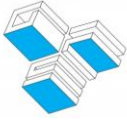

örneklerin mekânsal organizasyonları, yapı kabuğu ve malzeme kullanımı, ortak mekân yaklaşımı ve sembolik öğeleri kullanma biçimleriyle farklılaşmaktadır.

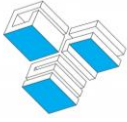
Sonuç olarak, bu üç örnek, farklı inançların mekânsal birlikteliğini çağdaş mimari dille yorumlama açısından ortak bir zeminde buluşmaktadır. Ancak; Abrahamic Family House ve House of One, eşitlik ve doğrudan fiziksel birlikteliğe odaklanırken, Tri-Faith Initiative ayrışmayı koruyarak sembolik bir birliktelik üretmektedir. Böylece benzer amaçlara hizmet etseler de mekânsal organizasyon, sembolizm ve birliktelik anlayışında birbirinden ayrılan özgün yaklaşımlar geliştirdikleri görülmektedir.

Kaynaklar

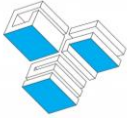
- Argan, G. C. (1996). *On the Typology of Architecture*. In K. Nesbitt (Ed.), *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965–1995* (pp. 242–246). New York, NY: Princeton Architectural Press.
- Aydın, K. & Hanağası, U. B. (2017). Sosyoloji ve Siyasal Araştırmalarda Karşılaştırmalı Yöntem. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 57-86.
- Barut, K. M. (2016). Üç Semavi Dinin Klasik Dönem Yapılarında Doğal Aydınlatma Analizi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bengisu, E. (2020). Geçmişten Günümüze İnanç Kavramının Dini Yapılar Üzerinden İrdelenmesi: Göbeklitepe Örneği. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Bobrowicz, R. (2018). Multi-faith spaces uncover secular premises behind the multi-faith paradigm. *Religions*, 9(2), 37. <https://doi.org/10.3390/rel9020037>
- Brill, H. (1985). *Sacred spaces and archetypes*. Inner Traditions International.
- Burchardt, M., & Giorda, M. C. (2022). Geographies of encounter: The making and unmaking of multi-religious spaces—An introduction. In *Geographies of encounter: The making and unmaking of multi-religious spaces* (pp. 1-25). Cham: Springer International Publishing.
- Canbolat, A. N. (2024). İslam yerleşimlerinde kutsal-dini mimarinin sembolik dili üzerine bir değerlendirme: Kâbe örneği. *Turkish Journal of Sense of Place and Urban Studies*, 2(2), 82-91.
- Ching, F. D. K. (2015). *Architecture: Form, space, and order (4th ed.)*. John Wiley & Sons.
- Crompton, A. (2013). The architecture of multifaith spaces: God leaves the building. *The Journal of Architecture*, 18(4), 474–496. <https://doi.org/10.1080/13602365.2013.821149>
- Crompton, A., & Hewson, C. (2016). *Designing equality: multi-faith space as social intervention*. In *Religion, equalities, and inequalities* (pp. 105-116). Routledge.
- Demirci, C. (2023). Kutsal mekân arketipleri ve temel tasarım ilkeleri kapsamında çağdaş kutsal mekânların göstergebilimsel analizi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Demirci, G., & Arabacıoğlu, B. C. (2022). Mekân tasarımı üzerine sistematik bir süreç araştırması. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 272–281.
- Fabretti, V. (2025). Reconsidering the value of multi-religious spaces. *Religions*, 16(3), 295-314.
- Faroqhi, S. (1997). *Osmanlı kültürü ve gündelik yaşam* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Frishman, M., & Khan, H. U. (1994). *The mosque: History, architectural development and regional diversity*. Thames & Hudson.
- Göker, P., Kasap, S., & Bulut, A. B. (2023). Yahudilik ve Yahudi geleneğindeki sinagog mimarisi üzerine bir inceleme. *Anadolu Mozaïği 1. Uluslararası Tarih, Dil, İnanç ve Kültür Kongresi* (ss. 237–248).
- Guglielmi, M., Breskaya, O., & Sbalchiero, S. (2024). Catholic Parishes and Immigrants in Italy: Insights from the Congregations Study in Three Italian Cities. *Societies* 2024, 14, 77.
- Gür, N. V. (2015). *Yapı kabuğu ve yenilikçi yaklaşımlar*. In İ. Koman (Ed.), *Yapıda yenilikçi yaklaşımlar: Gündüz Gökçe, Yükselen Ayaydın, Özer Erenman, Aydan Özgen armağanı* (pp. 158–185). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.
- Güney Yüksel, F. C., Seğer Kariptaş, F. (2019). Konut İç Mekanına Sürdürülebilir Yaklaşımlar, *Yakın Mimarlık Dergisi*, 2/2:27-28.
- Hayden, R. M., Erdemir, A., Tanyeri-Erdemir, T., Walker, T. D., Rangachari, D., Aguilar-Moreno, M., ... & Bakić-Hayden, M. (2016). *Antagonistic tolerance: Competitive sharing of religious sites and spaces*. Routledge.
- Hewson, C., & Brand, R. (2011, July 7–9). Multi-faith space: Towards a practice-based assessment [Conference presentation]. International RC21 Conference 2011: The Struggle to Belong—Dealing with Diversity in 21st Century Urban Settings, Amsterdam, The Netherlands.
- Jordan, K. (2022). Between the sacred and secular: Faith, space, and place in the twenty-first century. *Architecture and Culture*, 10(4), 571–597.
- Karabacak, Ş. (2024). İbadet yapılarında tasarım sorunsalı [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Kasalı, A. (2020). Tipleri yeniden düşünmek: Mimari tasarım stüdyoları için tip odaklı bir pedagoji önerisi. *Megaron*, 15(1), 114–125.
- Kermen, Ö. (2019). René Guénon'da dinî sembolizm [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Kieckhefer, R. (2004). *Theology in stone: Church architecture from Byzantium to Berkeley*. Oxford University Press.
https://archive.org/download/Theology_in_Stone/Theology_in_Stone.pdf
- Kızıl, H. (2018). Dinî sembolizm üzerine. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 327–351.

- Krinsky, C. H. (1985). *Synagogues of Europe: Architecture, history, meaning*. MIT Press. <https://archive.org/details/synagoguesofeuro0000krin>
- Masters, B. A. (2001). *Christians and Jews in the Ottoman Arab World: The roots of sectarianism*. Cambridge University Press.
- Neufert, E. (2012). *Architects' data* (2nd international English ed., V. Jones, Ed.). Blackwell Science.
- Özçakı, M. (2018). Yorumlanan cami mimarisi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(23), 459–483. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-06-23-04>
- Payaslı Oğuz, G., & Kakdaş Ateş, D. (2020). Diyarbakır Çermik'te bulunan sinagog yapısının mimari belgelenmesi ve koruma problemleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(49), 115–125. <https://doi.org/10.26450/jshsr.1741>
- Prideaux, M. (2019). Understanding neighbourhoods as multifaith spaces. *Religions*, 10(9), 500. <https://doi.org/10.3390/rel10090500>
- Rodrigues, A. T. (2008). The sacred in architecture: A study of the presence and quality of place-making patterns in sacred and secular buildings [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Teksas A&M Üniversitesi, Teksas. <https://hdl.handle.net/1969.1/ETD-TAMU-2998>
- Sargın, H. (2012). Havra, kilise ve cami iç mekânlarına ibadethane kimliğini kazandıran mekânsal imge ve sembollerine ilişkin ortak kavramlar [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Solak, C., & Okuyucu, Ş. E. (2022). Dini yapıların dönüştürülmesinde mevcut yapı bileşenlerinin yeni işlevdeki karşılıkları: Kilise ve cami dönüşümleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (49), 191-211.
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Szuta, A. F. (2021). Architecture of ecumenical spaces in public buildings in the 21st century: Links among the architecture of multi-faith spaces, their names, and the functions they serve in Polish airports. *Frontiers of Architectural Research*, 10(4), 274–283. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2021.01.005>
- Tabb, P. (1996). *Sacred Place: The Presence of Archetypal Patterns in Place Creation with a Case Study of Castello Di Gargonza, Italy*. Academy for Sacred Architectural Studies.
- Turan, N. S. (2011). Andre Raymond ve Osmanlı Dönemi Arap Kent Tarihçiliğine Bakış. *Ortadoğu Etütleri*, 2(2), 169-190.
- Ulukavak Harputlugil, G. (2016). Enerji verimli bina tasarım stratejileri. Binalarda Enerji Verimliliğinin Artırılması İçin Teknik Yardım Projesi, EuropeAid/134786/IH/SER/TR, Sözleşme No: TR2011/0315.20-01/001. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı & Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP).

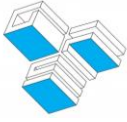
- Ülger, G. (2013). Tapınma ritüeli ile ibadet mekânı arasındaki ilişkinin göstergebilimsel bağlamda okunması: Cemevi yapıları [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Üye, B. (2021). Semavî dinlere ait ibadethanelerde minimalist mekân yaklaşımı [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Velasco, F. D. D. (2014). Multi-Belief/Multi-Faith Spaces: Theoretical Proposals for a Neutral and Operational Design. RECODE Working Paper Series.
- Yarbrough, D. (2014). Mapping the Discourse: A Case Study in Creating 'Interfaith Community' on a 'Multi-Faith' Campus. *Journal of Interreligious Studies*, (13), 50-66.

İnternet Kaynakları

- Berthaud, P. (2023, February 16). *Abrahamic Family House in Abu Dhabi: The Emirates commit to religious tolerance and coexistence*. Abramundi. <https://www.abramundi.org/post/abrahamic-family-house-in-abu-dhabi-the-emirates-commit-to-religious-tolerance-and-coexistence> Erişim tarihi: 28.04.2025.
- Hawley, S. (2023, Aralık 27). *Tri-faith initiative in Nebraska supports one another through the impact of war*. NPR. <https://www.npr.org/2023/12/27/1221762147/tri-faith-initiative-in-nebraska-supports-one-another-through-the-impact-of-war> Erişim tarihi: 11.05.2025.
- Kanyip, J. A. (2023, Ekim 3). *'House of One': Institutionalizing interfaith ecumenism*. The Star Nigeria. <https://www.thestar.ng/house-of-one-institutionalizing-interfaith-ecumenism/> Erişim tarihi: 12.05.2025.

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1a, 1b. Adjaye Associates. (2023). *The Abrahamic Family House, Abu Dhabi*. Arquitectura Viva. <https://arquitecturaviva.com/works/casa-de-la-familia-abrahamica-abu-dabi-2283> Erişim tarihi: 03.05.2025.
- Görsel 2a, 2b. Stolte, R. (2023). House of One Berlin: Architektur denken—Verständigung leben:—Ein Zwischenstand unterwegs—. In *Beyond Binaries* (pp. 111-136). Brill Schöningh.
- Görsel 3a. American Institute of Architects. (2019). *Tri-Faith Commons* [Görsel]. <https://higherlogicdownload.s3.amazonaws.com/AIA/UploadedImages/a3315575-9c3a-4a7b-b16a-9f1f01b883b7/TriFaith.jpg> Erişim tarihi: 02.05.2025.
- Görsel 3b. Tri-Faith Initiative. (2022, Mart). *Tri-Faith Commons'a ait drone ile çekilmiş hava fotoğrafı* [Fotoğraf]. https://www.trifaith.org/wp-content/uploads/2022/03/2021_0508_TriFaith-Doc-drone-2.00_03_46_18.Still005-1.jpg Erişim tarihi: 02.05.2025.
- Görsel 4a, 4b, 4c. Adjaye Associates. (2023). *Casa de la Familia Abrahámica, Abu Dabi*. Arquitectura Viva. <https://arquitecturaviva.com/works/casa-de-la-familia-abrahamica-abu-dabi-2283> Erişim tarihi: 29.04.2025.

Görsel 5a, 5b. Deutschland.de. (2024, 28 Mart). *House of One: Üç din için bir ev.*

<https://www.deutschland.de/tr/topic/yasam/house-of-one-uc-din-icin-bir-ev> Erişim tarihi: 30.04.2025.

Görsel 6a, 6b, 6c. Tri-Faith Initiative. (2022 *Tri-Faith Commons*.

<https://www.trifaith.org/thecommons/> Erişim tarihi: 02.05.2025.

Görsel 7a. MEP Middle East. (2020, February 6). *5 things to know about the Abrahamic Family House*.

MEP Middle East. <https://www.mepmiddleeast.com/projects/5-things-to-know-abrahamic-family-house> Erişim tarihi: 03.05.2025.

Görsel 7b. Adjaye Associates. (2023). *Casa de la Familia Abrahámica, Abu Dabi*. Arquitectura Viva.

<https://arquitecturaviva.com/works/casa-de-la-familia-abrahamica-abu-dabi-2283> Erişim tarihi: 03.05.2025.

Görsel 7c. Abrahamic Family House [@abrahamicfh]. (2023, February 20). *Açılışa dair paylaşılmış görsel içerikli tanıtım tweeti* [Tweet]. X.

<https://x.com/abrahamicfh/status/1627317516266618880?lang=ar> Erişim tarihi: 03.05.2025.

Görsel 8a. BD+C Staff. (2014, Haziran 23). *Berlin House of One will accommodate Muslims, Jews, and Christians*. Building Design+Construction.

<https://www.bdcnetwork.com/home/news/55158590/berlin-house-of-one-will-accommodate-muslims-jews-and-christians> Erişim tarihi: 01.05.2025.

Görsel 8b. Deutschland.de. (2024, 28 Mart). *House of One: Üç din için bir ev.*

<https://www.deutschland.de/tr/topic/yasam/house-of-one-uc-din-icin-bir-ev> Erişim tarihi: 30.04.2025.

Görsel 9a. Slaggie Architects. (2020, January). *American Muslim Institute iç mekân görseli*

[Photograph]. Slaggie Architects. https://www.slaggie.com/wp-content/uploads/2020/01/AIISC_INT-2_1200x800.jpg Erişim tarihi: 05.05.2025.

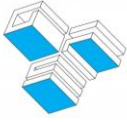
Görsel 9b. HGA. (2021). *Tri-Faith Commons: Countryside Community Church render görseli*

[Photograph]. Squarespace. https://images.squarespace-cdn.com/content/v1/5f6e6d93e5464d602d0929d2/1627517571771-GK8NBF59I5Y1X6XN6JWS/01_3615_004_00_200910CG_HGA_TriFaith_Countryside_030+copy.jpg Erişim tarihi: 05.05.2025.

Görsel 9c. Sterling Ridge. (n.d.). *Tri-Faith*. Sterling Ridge. <https://www.sterlingridge.com/our-development/tri-faith/> Erişim tarihi: 05.05.2025.

Görsel 10a. Adjaye Associates. (2023). *Casa de la Familia Abrahámica, Abu Dabi*. Arquitectura Viva.

<https://arquitecturaviva.com/works/casa-de-la-familia-abrahamica-abu-dabi-2283> Erişim tarihi: 03.05.2025.

Görsel 10b. Watt, A. (2024, Şubat 16). *Guide to visiting The Abrahamic Family House in Abu Dhabi*. Glimpses of UAE. <https://glimpsesofoae.com/abrahamic-family-house-in-abu-dhabi/> Erişim tarihi: 05.05.2025.

Görsel 10c. Jewish News. (2023, Şubat 16). *After a century, first purpose-built shul in the Gulf dedicated in Abu Dhabi*. Jewish News. <https://www.jewishnews.co.uk/after-a-century-first-purpose-built-shul-in-the-gulf-dedicated-in-abu-dhabi/> Erişim tarihi: 05.05.2025.

Görsel 11a, 11b. Stolte, R. (2023). *House of One Berlin: Architektur denken–Verständigung leben:– Ein Zwischenstand unterwegs–*. In *Beyond Binaries* (pp. 111-136). Brill Schöningh.

Görsel 12a. American Muslim Institute. (n.d.). *Gallery*. <https://www.amiomaha.org/gallery> Erişim tarihi: 05.05.2025.

Görsel 12b. Alley Poyner Macchietto Architecture. (n.d.). *Countryside Community Church*. <https://www.alleypoyner.com/design/project/countryside-community-church/> Erişim tarihi: 05.05.2025.

Görsel 12c. Tri-Faith Initiative. (2022 *Tri-Faith Commons*. <https://www.trifaith.org/thecommons/> Erişim tarihi: 02.05.2025.